

mirko
miloradović

KAKO JE NASTAO jedan književni prikaz

■ Na prvoj stranici: „Ana Karenjina“ i Vitor (iz „Čutnji“). (Vidi „Čutnje“ i Vitorovu poziciju)

■ Slobodan Radenik — odmah: „Neka S. R. preuzme dužnost glavnog tehničara kaznišnog komiteta, zvanog češće (iz familijarno-konspirativnih razloga) Kakom“. Ne-ubijetljivo za Davića da tako brzo prelazi i ulazi, ubijetljivo da pravi viceve i kalambure od svega. (Kaka: I-ka-ka, kako si čuo da su zvali Kominterni organ.)

■ Priča o Isusu — ubadao redom: momka što mu je digao mladu ispred oltara (nosa), pa kuma, starog svata, i svaki put po dvadeset godina robijе — „Kad za koji dan izade — ubiće mladu koja je već prababa“.

■ U „Čutnjama“ priča o Slobodanovoj intervenciji, negde na kraju — kontrasti političkih i profnih zatvorenika.

■ Golja: list „Proleter“ — koliko je toga preneto i prepisano a koliko izmišljeno. (R. Bosanac „Kuća oplakana“).

■ Grujić — iz „Čutnji“ „najbelji“ — mudar, sabran, tolerantan, po kom obrascu?

■ „Slobodan nije jedan mrak, ni jedan rasentimentaliso-ili-ti-se-opanak“!

■ „Osamnaest sati dnevno osuđen da bude budan i misli“ — „sa maštom pod gasom“.

■ Revolucionar sa kraljevog Oplenca, Prakom, i anegdota o drvetu što se seče gde je niklo. Simultanitet, ali sad onaj stvarnosti.

■ Krajnović, eventualci („ništa Prakomu ne vredi što je Krajnović osuđen na šesnaest godina“), atmosfera pravljena od viceva najbližih vojničkih (tvoje iskustvo ide dotle), razgranavanje ljudskih psihologija. Ko kome veruje?

■ Cuvaksi (?), vabahiti (?)

■ Scena s Primašem, pandurom, iz osam uglova ali kontinuirano kao kamerom: čas „objektivno“, čas „subjektivno“ — koliko to dramatično scenu, „mamuše je“, pri tom se ličnosti odaju ne samo leksikom...

■ Slobodan: „Ali dosta tog ja, ja, ja. Treba se videti očima drugih, da bi se i drugi videli...“ Malo dalje: „Približiti ih sve sebi, to neka mu bude život!“ (Vodi računa o ovome: dramatična raste, ovo nije slučajno zabeleženo, odvojeno u nov pasus — samo ova rečenica. Je li to jedna od ključnih rečenica?)

■ Razlike među revolucionarima („razno-kalbarske svesti: od one o pripadnosti klasi, do one o protivustrojnoj dužnosti“) Pa još ljudske i kostalom „Životinjske“.

■ Vitor — Bratko, rasprava pred odluku. Nijanse, argumenti, protivargumenti, za romansijera neobično spretna dramaturgija (usp. Dostojevski).

■ „Cistilištarci“ — ne mogu da dokažu pripadnost Kompartiji, dokazuju to u ak-

ciji, pravi literarni akti: sumnjičavi, nepouzdati, bez tla, a strasnici, valjda i veći od ostalih, priznati.

■ O staljinizmu — očigledno naknadno, ali duhovito. U svakom slučaju iskreni galimuzija i bukvaladžija Kavurici, pozajmljen iz stvarnosti, kad bi još mogao da se sa svim istrigne iz nje.

■ Tragikomika Krajnovića: genije koga maltretira stomak.

■ Sukobi, raskoli: u svakome od njih, u organizaciji, u odnosu na pandure, u odnosu na sav ostali svet... Slobodanov proces: isfinjene komplikacije razvoja ličnosti, dileme, posustajanja...

■ Opet Dostojevski: detalj sa fijkom i Jernevo istupanje, i opet dramatičnost koju nametne spoljašnja situacija podudari se sa onom iznutra, zatim joj pozajmi svoju žestinu...

■ Embe Jedan — potresno ali — do koje visine i do koje autentičnosti! (Titov izveštaj Kominterni 1935: „Mučeni i maltretirani i dalje u kaznionici, ti heroji radničke klase postali su duševni bogalji. Ali u svetlim momentima uvijek su oni stari oduševljeni borci, spremni da se svakog časa i dalje bore. I najstrašnijim mukama... režim njih nije uspio slomiti... Fizički i duševno iscrpen taj je stari proletar volio rađe poginuti u borbi, nego da bude štrajkbreher ili da se da čak i od vlastitih drugova nagovoriti da jede, jer drugovi vodeći računa o njegovom zdravlju predložiše mu da ne štrajkuje... Ali je poslije štrajkova gladu opet bačen među kriminalce, jer režimu nije u interesu da poludeli komunista ozdravi. Režim bi dapače volio da svi komunisti polude, zato se toliko i trudi da drugovima čim više ogorči život, bilo moralnim ili fizičkim patnjama.“)

■ Troskotov ulazak na scenu — Vitorova reakcija: prefinjena intransigencija, primetna nervoza, strah. Vitor je prava revolucionarna trska, a ovamo „mangupski materijalista“ (Bratko).

■ Prvi dan — Slobodanovo povišeno raspoloženje. Svakodnevnica ublažuje pacenje, ali: „dan drugi počinjao je kasnije no ijedan...“

■ Nota bene: uporedio glad i dramski odnosi, uporedio rastu, dopunjuju se (šta nadigrava jer oboje razigravaju?).

■ Plastičnost samouka Banovića, kao i plastičnost „načitanog“ Venčeta. Toplina, malo klasične romansijerske tehnike.

■ Roksinia anegdota kako su robijaši u Staljinovim konc-lagerima plaćali partijsku članarinu kockama šećera — ovde nešto slično. Međutim, kojim sve sredstvima Davićo izvodi svoju pohvalu komunistima — najbitnije pitanje.

■ Uostalom: i ovo je koncentracioni ali ne i dekoncentracioni lager. Je li u tome zahvalnost materije?

■ Od kojih, ljudskih, pa i onih nižih strasti polazi pisac da bi polagano i gotovo sistematično (mami ga se što je sistematično, ali ipak!) uzdigao svoje junake do mere koja je obrnuta sekspirovskoj, a da mu se opet poveruje.

■ Sukob Troskot-Vitor, biće valjda najdublje mesto dokle silazi roman. Kako će ih izvući, vojvoda! (Vitorova ispoved — kad bi postojale čitanke za odrasle! — obavezno još jednom pogledati!).

■ Naći Oskarovo robijaške pesme objavljene 1937. jedna se zove „Glad“ ili možda baš „Glad“!

■ Naknadno prepisujem za ovu priliku:

GLAD

U glavi mi se muti, ali ja vidim dalje:
Čak tamo je na bregu seljak trud ukresao.
Da mi je s njim povući dim, bio bih veselo.

O ko mi, ko mi te mirise šalje?
U šumi devojka bere gljive i jagode.
Bez devojke trunem sam, bez sna i bez slobode.

Glad me muči,
Obrazi mi gore vrući,
Sanjam, sanjam umirući,
Da mi u srcu mleko hući;

Da mleko mlečno,
Klokočući,
Klizajući,
Kaplje na nepce,
Na rane srećno,
Mleko, belo mleko, oblo, milo,
Milo, moje mleko, kako bi se pilo!
Tvoj meki ukus nek mi ljubi desni
Kao već škrob tu plesni!

Slab sam već, još samo svoje čujem zvuke.
Gde su ti mlečne ruke
Što će me izneti,
Odvade odneti,
Rebrima brda od hrastovine,
I smreci što se znoj od smole
I tamnom mesu tople daljine
I jabanju koga kukovi
Od kljanja tako bole.
U ustima mi se siri.
Na mojoj se belo, belo marami,
Krvava mrlja širi.
Potokom smrt mi kroz žile juri
Da na usta izmiš, i
Provi, i
Iscuri,
Jer bludi i žudi,
Kad ja već ne mogu
Ni ruku, ni nogu,
Ni glavu da pokrenem,
Da ode daleko,

U dogovoru sa M. Radovanovićem odlučio sam da čitaoce „Polja“ upoznam sa svojim marginalijama po romanu „Glad“ (Oskara Davića ne bih li ostavo (eventualno zanimljivo) svedočanstvo o tome kako nastaju prikazi knjiga, a nešto i da bih još jednom pobudio interesovanje za ovu odličnu Davićovu knjigu.)

Prikaz, radeni po ovim beleškama, objavljen je u „Borbi“ od 15. marta 1964. godine pod naslovom „Revolucionarno o revolucionarima“. Pri skraćivanju ovih zabeležaka učinilo mi se da je poštenije ako odabiramo rečenice, misli i ideje koje su ušle u prikaz a da ostavimo one neiskorišćene, pa naravno i one koje nisu od prve bile na pravom putu. Podrazumevam dakako da će čitaoci ovaj tekst shvatiti onako kako je zamišljen: svako uglađivanje i doradivanje samo bi naškodilo njegovoj autentičnosti.

(Treba da dodam da ovo nisu marginalije u klasičnom smislu već zabeleške pravljene u svesti.)

O, krvavo mleko!
Daleko, daleko,
Dok venem.

(Ova pesma objavljena je u „Našoj stvarnosti“ i ne treba je porediti sa srpskom socijalnom poezijom iz tog vremena pa opet je odlična.)

■ Albrehtov dnevnik, kao svedočanstvo onih koji su pošli a nisu bili predodređeni. Brilljantni tokovi svesti, to je protivitka Slobodanu — neophodna da bi se ovaj osvetlio, razaznao. Protivitka verovatna, poverovatna, uverljiva, razrađena. (Koliko ličnosti, 7? onih celih?)

■ Povlačenje pisma — opet detalj koji rasteći celu jednu sohu (na selu: potporna gređa). Podvale dramaturške, brojne i uvek (da li baš uvek?) funkcionalne.

■ Derača — akcija zarobljenika kad se galamom potčrtava štrajkovanje. (Up. bikača kojom tuču političke zatvorenike — reči sa ovim „e“ kao da imaju neku boju, smolastu.)

■ Slobodanov dalji uspon do čvrstine. Krajnović. A nema Grujića, ili je ostavljen za krajnje poente ili za dalje knjige.

■ „Zli dusi“ — kao čitalačka literatura na robiji! Da li izmislio pisac, da li policijski dušebrižnici namerno ubacili, da li neko od krajnovića smatrao da među svakojakim knjigama (ovo ne pominjati) treba da bude i ova. (Celo vreme misliš na Dostojevskog, ipak nije slušajući. — Vidi Slavrogin: „Ja ovo između ostaloga objavljujem i zato da dokažem da sam pri potpunom zdravju pameti i da razumem svoje stanje. Ali ostaju mi oni koji sve znaju, i ti će ukočeno gledati mene, a ja njih... I što ih je više utoliko bolje...“)

■ Troskot se otkriva pričom o lokomotivama koje vuče pokret i koje treba čuvati, zatim odsustvom humora (znatna osobina svakog ortodoksnika), vulgarnostima demagogišućim itd.

■ Gubljenje svesti, halucinacije. Na probi sve i fizički i duševni čovek. Majstorski detalji. („Lenjin. Lenjin. Lenjin. Učiti!“). Napad asocijacija o hrani. O hrani opet, devojke. Vodi računa o tim uzastopnim a nikako dosadnim raščlanjavanjima (Dostojevski).

■ Lukovićev odlazak nogama napred, Vitorovo „minut čutanja za palog druga bora“ u upravi. Vodi računa o umetničkoj transpoziciji svih tih „trijersanija“ kroz koja moraju proći ovi ljudi.

■ Embeov osmeš na kraju. Nema Grujića. Treća knjiga već neće se moći čitati bez „Glad“. Može li se desiti da treća knjiga nadide ove virove, kralje, maticе? Ali pazi: nije sve u psihologiji, mada je to (s koje god strane zagledaš) najprije put do uverljivosti. Vidi Oskarova sredstva u odnosu na Džojasa. Vidi i sveukupni efekat.

LUIGI FIORENTINO

balada snijega

(Od lagera do lagera)

Snijeg.

Umor.

Prepast.

Kolona već maršira u snijegu.
U snijegu stope. Bič
mučitelja: LOS! Naprijed, brzo.
Nisko je nebo. Nad snijegom vjeter.
Pustara bez kraja, odjekujuća.
I glad mjesecima za mjesecima.
Tko se srušio — kamen u snijegu.
I LOS. Još LOS. Uvijek LOS.
Hodala je kolona u snijegu.
Pukovi vojnika, prikaze bližede,
sašivenih ustiju, u snijegu.
očiju kristalnih, u snijegu.
I glad, glad, umor.
(„Zbogom kapetane“. „Majko zbogom.
o, cvjetni naspje mojih duka.“
„Ljubljena, ljubavi, slatka ljubavi, dušo,
ne čekaj me više. Bogu se vraćam,
a bodeže mrvnje nosim u očima.
No ja ne mogu li, ti clo oprati.
U ljubavi je život“. „Zbogom ljubavi!“
Hodala je kolona u snijegu.
pukovi vojnika, u snijegu.
I glad, glad, stomičen korak,

LJUBA POPOVIC dolazak staraca

ljetar na snijegu, krilo polemo,
nebo samo snijeg. LOS!

Na začelju
polako su napredovala kola sa umrćućima.

žeteoci

Bijahu iz ravnice agrigentške,
od mora, solju spržene,
gdje su žene u crno odjevene
u praznim sadrenim kućercima,
djeca traže više kruha,
idoli mučaljivi drevne pletu
kotarice, a kočijaši te pozdravljaju
s prstom na kapi hajdučkoj.

Bijahu iz ravnice agrigentške,
od mora, neplodne na vjetru
koji sumporom nasrće iz Favare.
Imahu za oslonac psokvu:
i za noćima noći, pognuti,
modri u mjesječevom mućanju
Ali anaj koji je u pištalju puhao
srce je otvarao jednom snu: možda kruh
da ne čuje više jeziv ječaj
nje puste i da ne vidi više
djecu svoju zemljane boje.

I za danima dani: jutra
sva jednaka po strahu, ležaj nikada
taknut; i na nečujan znak